

► Máis val cuarto de vela que remos de galea

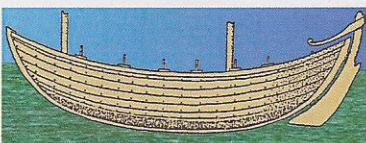
Xerardo Dasairas

Seguindo na liña divulgativa coa que xustificamos as nosas contribucións a esta revista, abordamos o epígrafe do encabezamento máis como fruto da curiosidade que por afán de clarificar unha cuestión que nin os mesmos expertos no tema, de onte e de hoxe, foron capaces de elucidar dun xeito sistemático ou científico. Son moitas as dúbidas e confusións que xeran os datos documentais e a elo tamén contribúen as escasas reproducións gráficas antigas coas que contamos. E por iso que, insistindo na cuestión, tentaremos especular un chisco sobre o tema que nos ocupa.

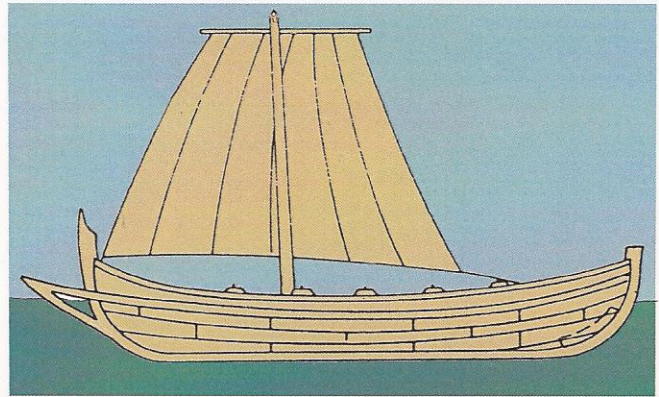
Embarcación Cantigas Afonso X

Nesta mesma liña xa tiñamos abordado o tema das galeas que formaran parte da flota de Xelmírez (sec. IX) e que posteriormente se dedicarían ao transporte (navis sarcinaris) e á pesca. Do ano 1308 data unha exención de impostos outorgada polo rei Fernando IV aos portos galegos pertencentes ao arcebispado de Santiago. Supúñase que estes barcos tivesen o casco construído a imitación dos drakars, é dicir trincado (cast. tingladillo) e que na súa evolución daría lugar aos Trincados que entre os séculos XVI ao XIX servían como

Casco trincado nun debuxo antigo

portadores dos quiñóns de rede que constituían os Cercos Reais e que desde o século XVIII foron substituídos por Galeóns. Desde mediados do XIX, por diversas cuestións (económicas, xurídicas...), a arte

Navis sarcinaris

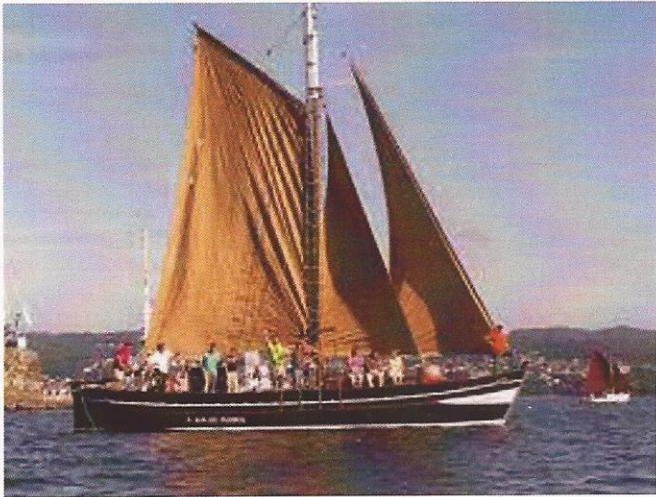
do xeito e as lanchas xeiteiras irían desprazando á pesca con grandes cercos.

Porén, nas rias altas, as embarcacións chamadas Trincado serían utilizadas como embarcación de cabotaxe menor e na súa descrición apóntase que a súa proa e popa son de figura practicamente igual, contando cun espazo de cuberta en cada unha destas partes tendo os seus fondos en trincado (tingladillo). Segundo as referencias, contaba cun só pau moi a proa e moi caído a popa, levando unha vela cadrada ao terzo cuxa relinga de caída do lado da amura é máis longa que a oposta. En lugar de bolina usaba una forquiña de madeira para levar la relinga cara a proa cando cinguía o vento. Tamén usaba dos remos cando había calma.

Como fose, para quen queira abondar neste tema dos trincados, non temos máis remedio que remitilo ao apartado que Staffan Morling (1) con recoñecida autoridade lle dedica a esta embarcación nas rias do norte.

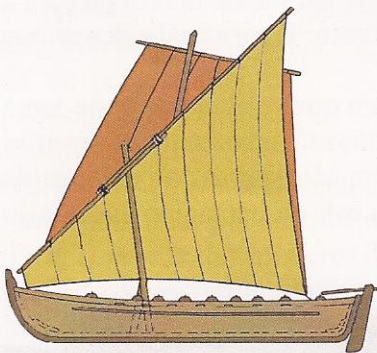

Pintura que reproduce a navegación dun Trincado

"Ría de Ferrol". Un Trincado recuperado

A mediados do século XV e segundo a documentación, os carpinteiros de ribeira de Pontevedra construían *nabíos, naves, barcas, baixeles, carabelas, pinaças, barquos, bateels e fustas maiores e menores*, sen máis datos sobre a tipoloxía destas embarcacións. Desbotando os nomes xenéricos, é doado recoñecer as carabelas e baixeles (nome catalán) polo seu grande porte, prestándolle atención aos chamados *bateels* (bateles) que eran lanchas ou botes pequenos cunha ou dúas velas moi arraigados no norte peninsular.

Galeón con vela de relinga e latina

No que respecta ás chamadas Fusta, semella ser este na Idade Media, un nome xenérico para todo tipo de barcos e que no século XV xa se identifica cunha particular familia de embarcacións, tamén denominadas

galeotas cando incorporaban un ou dous paus. Eran estes, uns barcos estreitos, lixeiros e rápidos, de pouco calado, impulsados, como dixemos por remos e vela, semellantes a unha pequena galera ou galeota, de aí o de maiores e menores.

A Fusta máis coñecida era a do Mediterráneo e ademáis dos bancos de remo, era impulsada por 12 ou 18 homes e levaba nos mástiles velas latinas. Armada con dous ou tres canóns foi o barco predilecto dos piratas turcos que asolaron as costas galegas nos séculos XVI e XVII.

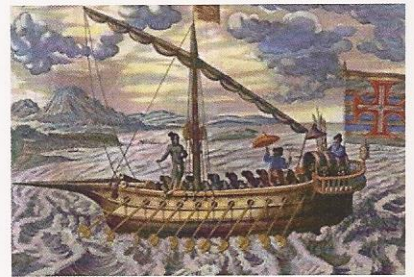
Outra das embarcacións mencionadas eran as Pinazas e foron moi habituais nas nosas rías e portos. A primeira mención que se fai delas aparece nas Partidas de Afonso X (segunda metade sec. XIII) deno-

minada como *pinaça* e suponse que recibía este nome por estar construída en madeira de piñeiro (piño). De eslora cumprida, navegaba a remo e a vela e tiña a popa cadrada podendo levar ata tres paus. Atopámola referenciada case sempre (sec. XV) como barco de transporte (sardiña, polbo, viño...) nos nosos portos, podendo desprazar ata 400 toneladas, aínda que tamén se empregaba na pesca e mesmo pola sua considerable velocidade foi usada desde finais do século XVI na vixilancia de portos e costas debidamente artillada.

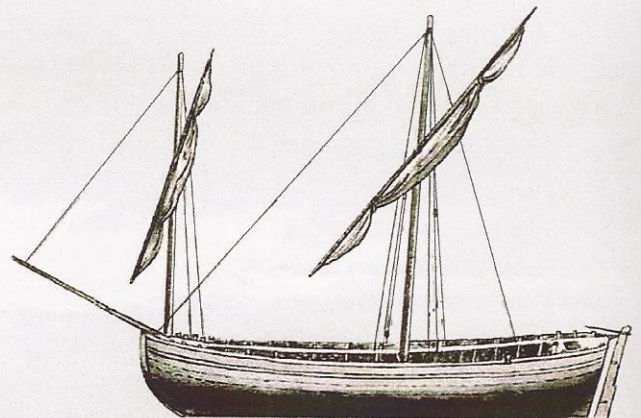
Na sua evolución, semella que ata o século XVIII, contaba cunha soa cuberta, popa cuadra e moi pouco porte, arborando tres paus: trinquete con vela cuadra, maior con dous e o de mesana cunha vela latina.

Debido á sua manobrabilidade e rapidez e artilladas convenientemente, as pinazas formaban parte das escuadras que se enfrentaban nas grandes batallas navais e pola mesma razón foron moi empregadas polos piratas no Caribe. Porén, nalgúns países, denominaban pinaza á maior das embarcacións auxiliares a bordo dos grandes barcos de vela e que se usaba para atoalo nas manobras de atraque e saída dos portos.

Como precursor dos galeóns de pequeno porte que operaron con mercadorías e pasaxe, aparecen os chamados Pirlo, mencionados xa no século XV. Foron moi utilizados como embarcacións auxiliares nos cercos reais e no transporte de peixe, entre e desde os portos das rías con destino ao comercio do interior. Aínda que se describen estas embarcacións como un pequeno barco de remos gobernado por catro homes, o certo é que desde o século XVI apa-

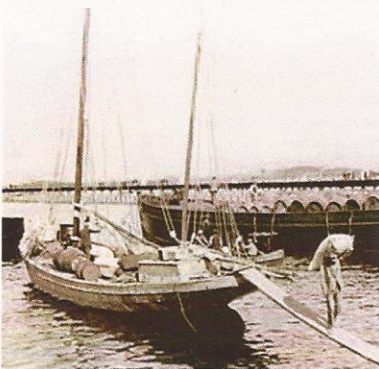
Reprodución dunha Fusta portuguesa

Pinaza

recen descritos como barcos de vela moi rápidos e lixeiros. Nestas datas tamén aparecen mencionadas unhas embarcacións de pesca chamadas bascas ou bascotes, construídas en asteleiros das rias e que semella un nome xenérico para pequenos barcos en contraposición aos máis grandes.

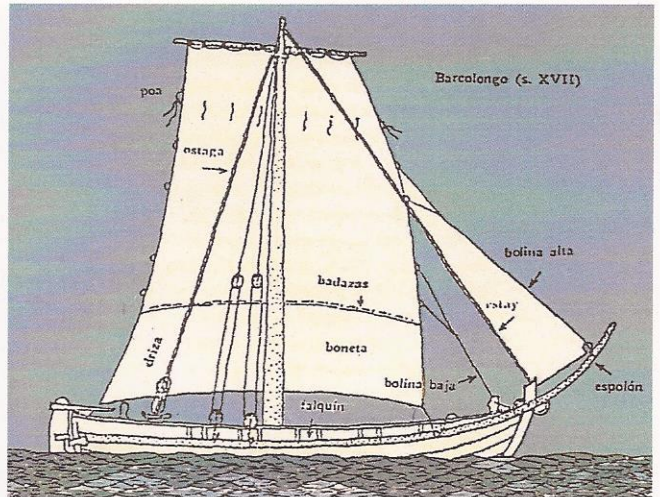
Cara finais do século XVIII, Cornide ainda os menciona, sinalando que nos portos había “barcos e vascotes”. A mediados do século antedito tamén se fala de *Lanchas falcadas* (forma de fouce) que se describen como do-tadas dunha borda

Balandro

suplementaria, tripulada por oito mariñeiros con oito toneladas de desprazamento. Semella que antes de seren adicadas á cabotaxe (levaban ata 200 toneladas de sardiña) servían nas rias altas nos cedazos (cercos reais) cun papel semellante aos trincados. Neste sentido, Gerónimo del Hoyo déixanos en 1605 unha descrición dos barcos que participaban nun cedazo: *"teñen seis barcos grandes e longos a modo de galeras, ou por mellor dicir, son como unhas galeotas moi longas pero con diferentes proas e popas e diferente modo de navegar, porque non traen velas neles, teñen remos a oito e a dez e a doce por cada lado; a estes chaman galeóns ou cercos porque só serven para pescar sardiña..."*

Porén, semella que a embarcación máis senlleira das Rias Baixas era a Dorna, aparecendo documentada no século XVI e adicada á pesca do polbo, congro e outros peixes á par das denominadas lanchas ou barcos, aínda que sempre superando a estes en número ata o século XVIII.

Nos séculos XVI e XVII aparece a denominación Barcolongo para referirse aos Trincados

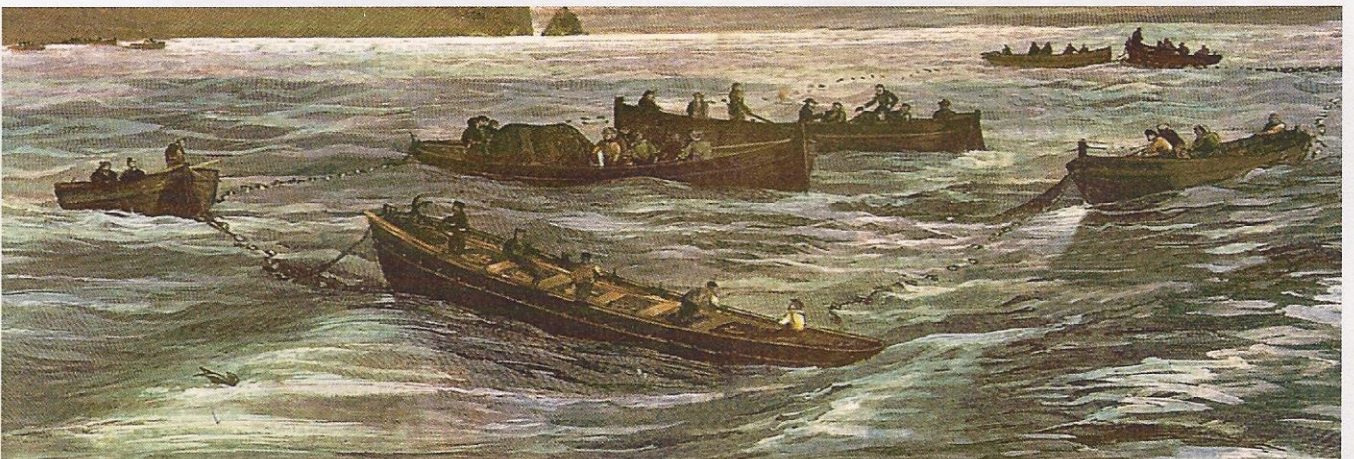
A súa explotación podía ser feita por mariñeiros (sen dorna) que conviñan a parcería e os soldo co propietario (normalmente nobres, fidalgos potentados ou cregos) tal como acontecía coa que Pedro de la Rúa explotaba en Beluso.

Noutros casos, a dorna era explotada polos propios mariñeiros, a medias, terzas e incluso cuartas partes, segundo as súas posibilidades.

Moi habituais tamén nos portos galegos aparecen mencionados, ademáis das naos, carabelas e galeóns do século XV, outros barcos como bergantíns, polacras, pataches, laudes, lugres, bombardas e un senfín de embarcacións de distinto porte adicadas ao transporte e por veces incluso a labores militares.

Dorna

Cedazo ou cerco na Coruña no século XIX

Embarcacións nun plano do século XVIII

ANO 1754	MARINEIROS	BARCOS
ALDÁN, BUEU, CELA, COIRO, ARDÁN, DARBO, HIO, S. TOME DO PIÑEIRO	302	55
CANGAS	518	73
MOAÑA, MEIRA, DOMAIO	72	9

*Obtida da "Viage a Galicia" de Frei Martín Sarmiento

ANO 1758	MARINEIROS	CARPINTEIROS DE RIBEIRA	CALAFATES	BARCOS COMERCIO	BARCOS PESCA
CANTO DA AREA	137				59
MARÍN	166		1	1	43
SAN TOME DO PIÑEIRO	19	2			3
ARDÁN	2				1
CELA	55				12
BUEU	36				12
BELUSO	7				4
ALDÁN	13				8
HIO	35				16
DARBO	10				2
CANGAS	343	4			77
COIRO	11				-
TIRÁN	6				4
MOHAÑA (sic)	16				3
MEIRA	7				2
DOMAIO	20				2
SAN ADRIÁN	12	2	6		3
SANTA CRISTINA	40				16

ANO 1794	LANCHAS	BOTES
SAN ADRIAN	-	3
CANGAS	55	40
CON. DOMAIO	-	5

EMBARCACIONES USADAS NO CORSO 1796 - 1801

Quechemarín, Místico, Lugre, Diate, Bergantín, Basca, Goleta, Cuter, Xabeque, Patache, Pinaza, Balandra, Falucho, Lancha.